

På heder och samvete

Av tf taxeringsintendenten Erik Scholander

In this world nothing is certain
but death and taxes.¹

År 1903 lämnade svenska folket för första gången deklaration ”på heder och samvete”. Inför 60-årsminnet lämnas här en kortare återblick.

Karl XII, som i vissa fall var mycket framsynt, införde inte bara högertrafiken utan också självdeklarationen — låt vara en muntlig sådan — i vårt land.

I ett öppet brev till Dess trogna Undersåtare”, daterat i Bender den 4 juni 1712 anför kungen, att den dåvarande bevilningen icke var rättvis, då ”den svåraste lasten stannar på dem, hvilke äre af swagaste förmögenheten”.

Han uppger sig i brevet skola ”påfinna sådana utvägar, hwarigenom slike Medel med större jämlikhet och mindre besvär kunna utgöras” och slutar med en förhoppning, att undersåtarna skola förstå, att han syftar till deras väl och att ändamålet med den nya beskattningsformen är ”en skjälilig jämlikhets erhållande uti de allmänna utgifterne”, samt att undersåtarna skola förena sig ”med inbyrdes redlighet och upriktighet, at förekomma hwarandra uti det, som på så billigt och lindrigt sätt kommer at utgöras”.

I en förordning daterad i Timartasch den 30 maj 1713 blir avsikten i brevet ”nu mera tydligare förklarad”.

I paragraf X redogöres för hur uppgiftslämnandet skall gå till: ”Sedan Skatt-

ningen af den Fasta Egendomen är förrättad, och behörigen antecknat, företages Skattningen af den Lösa Egendomen, och begynnes på de ofödmognaste först, då hwar och en först skattar sig sielf till sin lösa Egendom, ehwad namn den hafwa kan, intet undantagandes, som icke genom denna Förordning är befriat; Finna de andre, at någon sig för ringa skattar, så påminnes sådant och jämkas så länge, till dess en skiälilig Skattning erhålles, från hwilken ingen undslipper af hwad Stånd och Wilkor han wara må, som Contribution bör utgöra, ej eller kunna hwariehandta utgifne Frihets Bref befria någon för denna Skattningen.”

Föreskriften upphävdes genom kungens död 1718.

Den första skriftliga obligatoriska självdeklarationen i vårt land infördes först år 1810. Det då stadgade förfarandet led emellertid av vissa väsentliga och för en nutida deklaratant ofattbara brister. Bl a saknade det fastställda deklarationsformuläret sanningsklausul. Undertecknandet behövde endast ske med uppgivande av — förutom den skattskyldiges namn — ort och datum. Någon menlig påföljd för oriktig uppgift i deklarationen fanns icke heller.

Resultatet lät naturligtvis inte vänta på sig. Skatteinkomsterna nedgingo katastrofalt, och redan efter 2 år slopades deklarationsplikten och man återgick till det gamla klass-skattesystemet.

Frågan om ett allmänt obligatoriskt självdeklarationsförfarande aktualiserades flera gånger under senare delen av

¹ Benjamin Franklin i Poor Richard's Almanac, en populär folkkalender i England på 1700-talet.

1800-talet. Bl a förordades ett dylikt förfarande av 1894 och 1895 års bevillningskommittéer.

Det fanns vid denna tid självdeklarationer, men skyldighet att avgiva sådana ålåg endast vissa bolag samt den som erhöll "uppmaning" därom av bevillningsutredningens ordförande. Denne utnyttjade dock sällan sagda möjlighet.

Underlåtenhet att efterkomma uppmaningen föranledde visserligen förlust av rätten att överklaga prövningsnämndens beslut, men å andra sidan medförde falsk uppgift i deklarationen ej heller nu någon menlig påföljd. Följden härav var, att den stadgade deklarationsskyldigheten var utan större betydelse för taxeringen.

I avsaknad av tillförlitliga upplysningar om de skattskyldigas inkomster måste beskattningsorganen begagna sig av den nödfallsutväg, som enligt då gällande bestämmelser stod till buds nämligen "presumption på grund af yttre kännetecken, ett förfaringsätt, som lemnar fritt spelrum åt godtycket, och för öfrigt är oförenligt med de grunder, på hvilka allmänna inkomstkatten hvilar".

I Bevillningsutskottets betänkande N:o 34 1901 återgives vissa av 1894 års kommittés överväganden som i detta sammanhang kunna vara av intresse:

"I denna brist på tillräckligt faktiskt underlag för taxeringen har man utan allt tvifvel att söka en af de förnämsta orsakerna till den öfverklagade bristen på jemlikhet i inkomstbevillningen. Inkomster, om hvilkas belopp fullt exakta uppgifter tillhandahålles taxeringsmyndigheterna, såsom fallet är t. ex. med aflöningsförmåner vid allmän och i vissa fall äfven enskild tjänst, taxeras till fulla beloppet, under det att andra inkomster, särskilt kapitalisternas samt de större handels- och industriidkarnes, ofta nog till en betydlig del undgå taxering. Vill

man undanröja denna brist och åstadkomma en verkligt rättvis och jemlik beskattning, är detta för visso icke möjligt på annan väg än genom fullständigt införande af obligatorisk sjelfdeklaration. En sådan åtgärd har ofta förut påyrkats, men frågan har städse fallit, mindre på grund af något allmännare underskattande af sådan deklarations betydelse för en noggrann taxering än på grund af praktiska betänkligheter mot den ifrågavarande grundsatsens fullständiga genomförande. Man har åberopat de skattskyldiges obenägenhet i allmänhet att lemna exakta uppgifter om sin inkomst och den deraf alstrade faran för origtiga och vilseledande deklarationer samt tillika anfört, att man i den allmänna sedlighetens intresse borde undvika bestämmelser, som verkade i riktning att bereda de mindre samvetsgranna samhällsmedlemmarna fördelar på de mera rätträdigas bekostnad. Dessa skäl torde dock icke väga särdeles tungt. Hvad i och för sig obenägenheten att lemna uppgifter angår, beror denna väl i allmänhet på önskan att i större eller mindre mån undandraga sig den enligt fastställda grunder belöpande skatt, i hvilket fall det, såsom med rätta anmärkts, är lagstiftarens pligt att icke vika undan för en sådan sträfvän, eller ock är den skattskyldige för sin kredits skull eller af andra skäl motvillig att blotta en mindre god ekonomisk ställning. Ett sådant bemödande må nu i och för sig kunna vara mindre lofvärdt. Inom skattelagstiftningens uppgift torde det dock icke falla att motarbete detsamma. Vill den skattskyldige i sitt eget, verkliga eller förmenta intresse uppgifva sin inkomst högre än den är och förty erlægga högre skatt än honom åligger, bör sådant honom icke förmenas. Följaktligen bör vid fastställande af deklarationsformulär tillses, att en sådan möjlighet hålles den skattskyldige öppen, hvilket kan ske t. ex. derigenom, att den skattskyldige tillförbindes uppgifva, icke att hans inkomst utgjort så och så mycket, utan att densamma icke öfverstigit visst belopp. Med origtiga uppgifter bör sålunda förstas endast sådana,

som skulle leda till *för låg* taxering; men faran för dylika uppgifter torde väsentligen kunna förebyggas genom lämpliga ansvarsbestämmelser samt genom en verksam kontroll å uppgifternas sanningsenlighet, för hvilken kontroll uppgifternas eget innehåll bör lemna en värderik utgångspunkt. Dessa ansvarsbestämmelser och denna kontroll bör väl förty kunna anses egnade att förekomma den befarade olägenheten, att självdeklarationen skulle verka såsom en premie för bristande samvetsgrannhet i uppgifter och sålunda motverka den allmänna sedligheten. För öfrigt kan i afseende å denna anmärkning erinras, att i vår tid den allmänt medborgerliga pligtkänslan väl får antagas vara så pass utvecklad, att den allmänna sedligheten icke löper större fara genom självdeklarationen än vid andra i det dagliga lifvet förekommande fall af kollision mellan pligt och intresse.”

I den år 1902 fastställda förordningen om inkomstskatt,¹ varigenom den allmänna deklarationsplikten fastslogs, och som första gången tillämpades vid taxering år 1903, stadgas bl a att deklaration skall av-givas ”på heder och samvete” (20 § 1 mom.).

Nödvändigheten av en sanningsklausul i deklarationen har tydligen ansetts så uppenbar, att man icke närmare behandlat detta eljest så viktiga spörsmål i förarbetena till lagstiftningen.

I den första enligt 1902 års lag fastställda deklarationsblanketten hade sanningsklausulen följande lydelse:

”Att inkomsten nästföregående år icke öfverstigit hvad här ofvan uppgifvits, betygas på heder och samvete.”

Inkomstkällorna voro allenast tre nämligen:

¹ Kommitterades bet. 15 okt. 1901. Prop. 16:1902. Bev.utsk. bet. N:o 25 1902. SF 84 1902. Jfr även Bev.utsk. bet. N:o 34 1901.

A Inkomst av *fast egendom*

1. jordbruksfastighet och
2. annan fastighet och frälseränta

B Inkomst av *arbete*

1. Inkomst av tjänst och pension
2. Inkomst av rörelse eller yrke och
3. Annan inkomst av arbete. Hit hänfördes bl a vinst å icke yrkesmässiga ”spekulationsaffärer”, inkomst av fastighet i utlandet och av utländska aktier.

C Inkomst av *kapital*

1. räntor
2. aktieutdelningar.

Det är att märka att 1902 års förordning icke medgav någon rätt till avdrag för vad vi nu innefatta i begreppet övriga allmänna avdrag.

Till sitt betänkande fogade 1901 års kommitterade i översättning de dåvarande preussiska, sachsiska och österrikiska deklarationsformulären, vilka innehöllo följande i stort sett likalydande sanningsklausuler:

”Jag försäkrar (härmed), att jag av-givit (lämnat) förestående (ovanstående) uppgifter efter bästa förstånd och samvete.”

Formuleringen av sanningsklausulen i de svenska deklarationsblanketterna har ändrats många gånger under årens lopp utom i ett avseende — uttrycket ”på heder och samvete” har hela tiden från 1903 till i dag kvarstått oförändrat. Då det ur såväl juridisk som språklig synpunkt synes tid-löst, är att förmoda, att ännu några generationer svenska skattskyldiga vid fullgörandet av sin årliga skyldighet får anledning noga betänka innebörden av dessa fyra i deklarationen så viktiga ord.

I 1910 års deklarationsformulär återfinnes följande formulering:

”Riktigheten af samtliga här ofvan lämnade uppgifter bekräftas på heder och samvete.”

Denna formulering överensstämmer som synes bättre än den ursprungliga med de tyska och österrikiska förlagornas.

Gå vi till 1921 års deklaration har man ändrat formuleringen till:

”Att jag, min hustru och mina hemmavarande eller av mig helt eller delvis underhållna barn, vilka vid utgången av nästföregående år ej uppnått 21 år och icke själva skola taxeras till inkomst- och förmögenhetsskatt, under året icke åtnjutit annan inkomst eller vid årets slut haft förmögenhet till högre belopp, än här ovan uppgivits, samt att jag efter bästa förstånd meddelat de lämnade uppgifterna, bekräftas på heder och samvete.”

Avslutningsvis skall här nedan återges några utländska sanningsklausuler. Där intet annat angives är formuleringen hämtad från vederbörande lands officiella självdeklarationsblankett för fysisk person.

Danmark (Selvangivelse)

Samtliga uplysninger afgives under strafansvar i henhold til bestemmelserne i §§ 13 og 14 i lovbehold nr 278 af 25. august 1958.

Finland (sveskspråkiga formuläret) (Skattedeklaration)

I denna skattedeklaration och densamma åtföljande bilagor meddelade uppgifter bekräftas på heder och samvete.

Norge (Selvangivelse)

Jeg forsikrer på ære og samvettighet at de meddelte oppgaver er gitt etter beste skjønn og overbevisning og så fullstendig som det har vært mulig, og at det med mitt vitende ikke finnes noe uriktig i dem. Jeg er kjent med at det er forbundet med straffansvar å gi uriktige eller ofullstendige opplysninger.

Frankrike (Déclaration)

Den vanliga deklarationsblanketten innehåller ingen sanningsklausul. I formulär avseende framställning om restitution av skatt å inkomst av kapital, vilken skatt påförts fysisk person, som eljest icke är underkastad skatteplikt återfinnes däremot följande försäkran:

Je soussigné affirme sincères et véritables les indications portées sur la présente demande. J'atteste en outre, sous les peines édictées par l'article 1745—1 (3° et 4°) du Code général des Impôts:

— que les revenus ci-dessus mentionnés entrent en compte pour la détermination de mon revenu net global au regard de l'impôt sur le revenu des personnes physiques;

— que, compte tenu de ma situation de famille ci-dessus indiquée et du montant de mon revenu net global, je ne suis pas redevable dudit impôt au titre de l'année 1960 (revenus de 1960).

(Undertecknad bekräftar uppriktigt och sant uppgifterna i denna ansökan. Jag intygar för övrigt vid risk av straff som stadgas i artikel 1745—1 [3° och 4°] i skatteförfattningen

att de här ovan nämnda inkomsterna medräknats vid bestämmande av min totala nettoinkomst i fråga om skatten på fysiska personers inkomster

att med hänsyn till min här ovan uppgivna familjeställning och till beloppet av min totala nettoinkomst, jag icke är skyldig erlägga nämnda skatt för år 1960 [1960 års inkomst]).

Italien

(Dichiarazione)

Il sottoscritto afferma, sotto la propria responsabilità, che la presente è una dichiarazione completa e veritiera dei propri redditi e delle spese deducibili.

(Undertecknad bekräftar på eget ansvar, att detta är en fullständig och riktig deklaration rörande faktiska inkomster och avdragsgilla kostnader.)

Storbritannien

(Income tax return)

I declare that, to the best of my judgment and belief, the statements in Sections B, C, D and E of this form contain a true and correct return of all the sources of my income and of the amount derived 5 April 196.., computed in accordance with the provisions of the Income Tax Acts.

Given under my hand this ... day of 196..

(Jag försäkrar, att jag efter bästa förstånd och övertygelse lämnat sanna och riktiga uppgifter under avdelningarna B, C, D och E i deklarationen beträffande alla mina inkomstkällor och de belopp som härröra från varje förvärvskälla under det år som gick till ända den 5 april

196.., uppskattade enligt bestämmelserna i skatteförfattningarna.

Egenhändigt undertecknatdagen den 196..)

Tyskland

(Steuererklärung)

Ich versichere, dass ich die Angaben in dieser Steuererklärung und in den beigefügten Anlagen nach bestem Wissen und Gewissen richtig und vollständig gemacht habe.

(Jag försäkrar, att jag efter bästa förstånd och samvete lämnat riktiga och fullständiga uppgifter i denna deklaration och i de till densamma fogade bilagorna.)

U. S. A.

(U. S. Individual income tax return)

I declare under the penalties of perjury that this return (including any accompanying schedules and statements) has been examined by me and to the best of my knowledge and belief is a true, correct, and complete return. If the return is prepared by a person other than the taxpayer, his declaration is based on all the information relating to the matters required to be reported in the return of which he has any knowledge.

(Jag försäkrar vid risk av straff för mened, att denna deklaration [inklusive varje till densamma fogad bilaga och annan uppgift] har granskats av mig, och att deklarationen enligt mitt bästa förstånd och övertygelse är sann, riktig och fullständig. Om deklarationen upprättats av annan än den skattskyldige, grundar sig hans försäkran på alla av honom kända upplysningar i saken, som erfordras för deklarationens upprättande.)